

SOLIQ RAG‘BATLANTIRISHLARI ORQALI KLASTERLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Xudoyqulov Sirojiddin Uzoq o‘g‘li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil izlanuvchisi
E-mail: khudaykulov.s.u@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda klasterlar faoliyati samaradorligini oshirishda soliq rag‘batlantirish mexanizmlarining o‘rni tahlil qilindi. Klasterlarning iqtisodiy rivojlanish, investitsiyalarni jalb etish, innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va raqobatbardoshlikni kuchaytirishdagi ahamiyati yoritildi. Xalqaro tajribalar hamda O‘zbekistonda amalga oshirilgan islohotlar o‘rganildi. Soliq imtiyozlarining klaster ishtirokchilari faoliyatiga ta’siri baholandi. Tadqiqot natijasida soliq rag‘batlantirish tizimini takomillashtirish, innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va klasterlar samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: klaster, soliq rag‘batlantirish, soliq imtiyozi, investitsiya, innovatsiya, raqobatbardoshlik, iqtisodiy samaradorlik, soliq siyosati.

Аннотация. В исследовании был проанализирован механизм налогового стимулирования повышения эффективности кластеров. Была раскрыта роль кластеров в экономическом развитии, привлечении инвестиций, поддержке инновационной деятельности и повышении конкурентоспособности. Были изучены международный опыт и реформы, реализованные в Узбекистане. Было оценено влияние налоговых льгот на деятельность участников кластеров. По результатам исследования были разработаны практические предложения по совершенствованию системы налогового стимулирования, поддержке инновационной деятельности и повышению эффективности кластерных структур.

Ключевые слова: кластер, налоговое стимулирование, налоговые льготы, инвестиции, инновации, конкурентоспособность, экономическая эффективность, налоговая политика.

Abstract. This study examined the role of tax incentive mechanisms in improving cluster efficiency. The importance of clusters in economic development, investment attraction, innovation support, and competitiveness enhancement was analyzed. International practices and reforms implemented in Uzbekistan were reviewed. The impact of tax incentives on the activities of cluster participants was evaluated. Based on the findings, practical recommendations were developed to improve the tax incentive system, strengthen support for innovative activities, and increase the economic efficiency and sustainable development of clusters in the national economy.

Keywords: cluster, tax incentives, tax benefits, investment, innovation, competitiveness, economic efficiency, tax policy.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda klasterlashuv jarayoni hududiy va tarmoq rivojlanishining muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Klasterlar — bu o‘zaro bog‘liq korxonalar, ilmiy-tadqiqot markazlari, ta’lim muassasalari va boshqa institutlarning ma’lum bir hududda jamlangan shakli bo‘lib, ular o‘zaro hamkorlik orqali yuqori samaradorlikka erishadi. Ushbu tizim innovatsiyalarni tez joriy etish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi.

Klasterlar faoliyatini rivojlantirishda davlatning roli muhim bo‘lib, ayniqsa soliq rag‘batlantirish mexanizmlari orqali ularning samaradorligini oshirish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Mazkur maqolada klasterlarning iqtisodiy mohiyati, ularning samaradorligini oshirishda soliq imtiyozlarining o‘rni va ushbu yo‘nalishda amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan takliflar ko‘rib chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Klasterlar nazariyasining shakllanishi hududiy ishlab chiqarish va iqtisodiy ixtisoslashuv masalalari bilan bog‘liq bo‘lib, uning dastlabki ilmiy asoslari I.G. fon Tyunen, V. Launxard va A. Veber tadqiqotlarida yoritilgan. A. Marshall korxonalarning geografik yaqin joylashuvi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishini asoslab bergan [6]. Klaster nazariyasining zamonaviy konsepsiyasi M. Porter tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, unda korxonalar, ilmiy muassasalar va infratuzilma subyektlarining hududiy hamkorligi raqobatbardoshlik omili sifatida baholangan [6].

Soliq rag‘batlantirish masalalari O‘zbekiston soliq tizimi va soliq siyosati bo‘yicha ilmiy manbalarda keng yoritilgan. Xususan, soliq imtiyozlarining investitsion faollik va tadbirkorlik rivojiga ta’siri B.I. Isroilov tomonidan tadqiq etilgan [2]. Mamlakatda klasterlar faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan soliq mexanizmlari Soliq kodeksi hamda unga kiritilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalarda o‘z aksini topgan [1; 3]. Jahon banki hisobotlarida esa klasterlarni rivojlantirishda soliq rag‘batlantirish investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion faoliyatni kengaytirishning muhim vositasi sifatida e’tirof etilgan [7]

Tadqiqot metodologiyasi. Tahlil jarayonida ma’lumotlarni statistik guruhlash, qiyosiy va trendli tahlil usullaridan foydalanildi. Maqolada iqtisodchi olimlarning klaster tizimini iqtisodiyotda tutgan o‘rniga qaratilgan ilmiy-nazariy qarashlari qiyosiy tahlil qilingan.

Tahlil va natijalar. Klaster tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda birinchi bor keng ko‘lamda izohlangan bo‘lib, u hududiy ixtisoslashuv asosida tashkil etilgan ishlab chiqarish tizimini anglatadi. Klasterlar quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

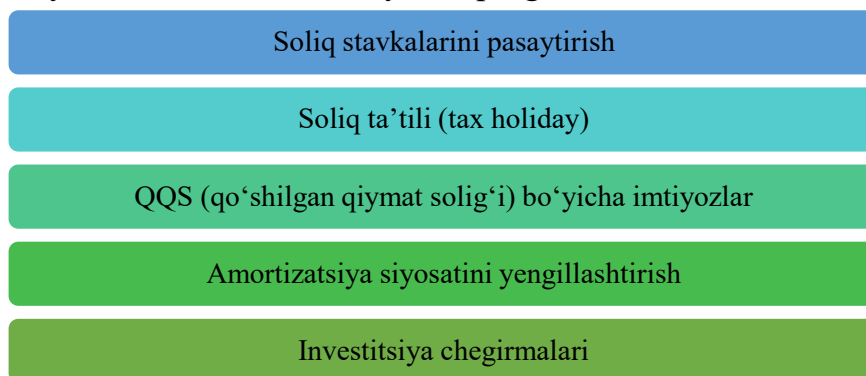

1-rasm. Klasterlar asosiy xususiyatlari¹⁰⁵

¹⁰⁵ Muallif ishlanmasi

Klasterlarning iqtisodiy ahamiyati ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, eksport salohiyatini kuchaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va hududiy rivojlanishni jadallashtirishda namoyon bo‘ladi.

Soliq rag‘batlantirish - bu davlat tomonidan iqtisodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash maqsadida soliq yukini kamaytirish yoki yengillashtirish orqali beriladigan imtiyozlar tizimidir. Asosiy soliq rag‘batlantirish turlari:

2-rasm. Asosiy soliq rag‘batlantirish turlari¹⁰⁶

Klasterlarda soliq imtiyozlari, soliq yukining kamaytirilishi investorlar uchun jozibadorlikni oshiradi. Natijada yangi ishlab chiqarish quvvatlari yaratiladi, ilmiy-tadqiqot faoliyatiga berilgan soliq imtiyozlari innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantiradi va klaster tarkibidagi kichik va o‘rta korxonalar soliq imtiyozlari orqali tezroq rivojlanadi hamda soliq xarajatlarining kamayishi mahsulot tannarxini pasaytiradi va eksport imkoniyatlarini kengaytiradi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, klasterlarni rivojlantirishda soliq rag‘batlantirish muhim rol o‘ynaydi. Jumladan, AQShda texnologik klasterlarga soliq kreditlari beriladi, Janubiy Koreyada innovatsion zonalar uchun soliq imtiyozlari mavjud, Germaniyada kichik biznes uchun soliq yengilliklari joriy qilingan. Ushbu tajribalar shuni ko‘rsatadiki, soliq siyosati to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan taqdirda klasterlar tez rivojlanadi.

O‘zbekistonda klaster tizimi, ayniqsa qishloq xo‘jaligi va sanoat sohalarida faol joriy etilmoqda. Davlat tomonidan ayrim soliqlardan ozod qilish, yer va mulk soliqlari bo‘yicha yengilliklar hamda eksport qiluvchi korxonalar uchun imtiyozlar berilmoqda.

Klasterlarda soliq rag‘batlantirishni qo‘llashda imtiyozlarning yetarli darajada manzilli emasligi, byurokratik to‘siqlar, nazorat mexanizmlarining sustligi hamda soliq siyosatining barqaror emasligi kabi muammolar ham yoq emas.

Xulosa. Klasterlar iqtisodiy rivojlanishning muhim drayveri hisoblanadi. Ularning samaradorligini oshirishda soliq rag‘batlantirish mexanizmlari alohida o‘rin tutadi. To‘g‘ri tashkil etilgan soliq siyosati klasterlarning raqobatbardoshligini oshiradi, investitsiyalarni jalb qiladi va innovatsion rivojlanishni ta‘minlaydi.

¹⁰⁶ Muallif ishlanmasi

Kelgusida soliq rag‘batlantirish tizimini takomillashtirish orqali klasterlarning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish va barqaror rivojlanishni ta’minlash mumkin.

Klasterlar samaradorligini oshirish uchun soliq imtiyozlarini aniq maqsadli qilish, innovatsion faoliyat uchun alohida soliq rejimini joriy etish, klaster ishtirokchilari uchun yagona soliq platformasini yaratish, monitoring va baholash tizimini kuchaytirish hamda xususiy sektor ishtirokini kengaytirish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
2. B.I.Isroilov. O‘zbekistonda soliq tizimi asoslari. 2016-yil.
3. O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 29-dekabr O‘RQ-741-sonli “O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi Qonuni <https://lex.uz/docs/-5800112>
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-iyuldagi PF-5116-sonli “Soliq ma’muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning yig‘iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/-3271159>
5. Iqtisodiy tadqiqotlar markazi materiallari
6. Porter M. “Clusters and Competition”
7. Jahon banki hisobotlari
8. www.uza.uz
9. www.mf.uz